

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Vaikeneva luokka

Kaihovirta, Matias; Ehrstedt, Johan

Published in:
Luokkataistelua ruotsiksi

Published: 20/09/2023

Document Version
Final published version

Document License
Publisher rights policy

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Kaihovirta, M., & Ehrstedt, J., (TRANS.) (2023). Vaikeneva luokka: Etnonationalismi ja Suomen ruotsinkielinen työväki sodanjälkeisenä aikana . In J. Ehrstedt, M. Kaihovirta, E. Kaukonen, & M. Wickström (Eds.), *Luokkataistelua ruotsiksi: Identiteetti ja ideologia 1900-luvun suomenruotsalaisessa työväenliikkeessä* (pp. 299-311). Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.
<https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/29a0ea89-c4c3-4182-aa82-b5d9d3ff7dfe/content>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Vaikeneva luokka

Etnonationalismi ja Suomen ruotsinkielinen työväki sodanjälkeisenä aikana

Työväenhistorioitsijoille on tärkeää tuottaa tietoa luokasta ja valtasuhteista kapitalistisessa yhteiskunnassa sekä työn ehdoista ja poliittisesta vastarinnasta menneisyydessä. Vähintään yhtä tärkeää voi kuitenkin olla tietämyksen lisääminen luokkayhteisön rajoista sekä työväenliikkeen toiminnan kannalta keskeisistä, ja sitä muokanneista, ehdoista. Kansallisuus ja etnisyys ovat monesti olleet yhteisön rajojen keskeisiä piirteitä. Suomi tarjoaa otollisen kohteen näiden piirteiden vaikutuksen tutkimukselle.

Ruotsinkielisen työväestön elämään Suomessa sotienjälkeisenä aikana vaikuttivat suuresti muutokset, jotka olivat seurausta maan pohjoisosissa asuneen suomenkielisen työväestön kasvavasta ja eteläisen Suomen ruotsinkielisille alueille suuntautuneesta muuttoliikkeestä. Samoihin aikoihin maassamuuton kanssa tapahtuva maastamuutto Suomesta Ruotsiin oli selkeässä kasvussa erityisesti ruotsinkieliseen työväenluokkaan kuuluvien ihmisten keskuudessa, minkä lisäksi ruotsinkielisten suomalaisten syntyvyys oli laskussa. Miten ruotsinkieliset työläiset suhtautuivat näihin muutoksiin? Mikä merkitys luokalla ja etnisyydellä oli ruotsinkieliselle työväenluokalle sotienjälkeisenä aikana?

Päiväkirja

Fiskarsin ruukin entisen valssaamon konttoritiloissa, jotka aikaisemmin toimivat Pohjan paikallishistoriallisen arkiston tutkijanhuoneena, olevassa kassakaapissa säilytettävä arkistokotelo sisältää ruukintyöläinen Alfons Flemmichin kirjoittamia päiväkirjoja. Ruotsinkielinen suomalainen Flemmich (1907–90) piti päiväkirjaa melkein viidenkymmen vuoden ajan, vuodesta 1940 vuoteen 1987.

Hän varttui kaksikielisessä Fiskarsin ruukissa ja oli nuoruudessaan 1920-luvulla töissä ruukin konepajalla. 1930-luvun laman aikana hän joutui työttömäksi ja muutti väliaikaisesti Helsinkiin. Toisen maailmansodan jälkeen hän sai töitä Åminneforsin ruukilta, josta oli Fiskarsiin matkaa reilut puoli peninkulmaa. Flemmich työskenteli ja asui Suomen lounaisosissa sijaitsevassa entisessä Pohjan kunnassa. Åminneforsin tehdasyhteisö oli yksi niistä ruotsinkielisistä teollisuuspaikkakunnista, joilla suomenkielisten alueelle muutto ja ruotsinkielisten poismuutto maastamuuton muodossa olivat nähtävissä olevia prosesseja.

Flemmichin päiväkirja heijastaa ruotsinkielisen työväenluokan kokemuksia suomalaisen yhteiskunnan rakennemuutoksesta. Vuonna 1947 ilmestyi hänen lapsuus- ja nuoruusmuistoistaan Fiskarsissa kirjoittamansa kirja *Neribrukare och oppibrukare: minnen och hågkomster från Fiskars*. Muistelmakirja ei herättänyt kotiseudun ulkopuolella paljonkaan huomiota. Hänen kirjallinen kykynsä kuvata elävällä tavalla kotiympäristöään ja sen ihmisiä on piirre, joka näkyy sekä hänen julkaistuissa tuotoksissaan että julkaisemattomissa päiväkirjoissaan ja joka voidaan nähdä osoituksena kansakoulun ja ennen kaikkea kansanliikkeiden yhteiskunnan alemmissa kerroksissa tekemästä kansansivistystyöstä.

Päiväkirjoja on välillä pidetty autenttisempina historian lähdeyyppinä sekä henkilökohtaisena ja intiiminä dokumenttina, jonka sivuilla yksilöt ovat voineet vapaasti ilmaista sisimpiä ajatuksiaan ja tunteuksiaan siitä, ”mitä he oikeasti ajattelivat”. Mainittua käsitystä kritisoi englantilainen historiantutkija Penny Summerfield väittää, että päiväkirjoissa on selvästi nähtävissä

ympäröivän yhteiskunnan vaikutus ja hän painottaakin päiväkirjan sivuilla ilmenevän yksilön ja yhteiskunnan välisen vuorovaikutussuhteen merkitystä. Summerfieldin mukaan historianantaja voi päiväkirjoja lukemalla seurata subjektin muotoutumista itsen ja ympäröivän yhteiskunnan normien ja odotusten välisessä suhteessa. Historiallisen toimijan kokemukset muovautuvat hänen sosiaalisessa ympäristössään vaikuttaneiden kulttuuristen käsitysten ja merkitysjärjestelmien kautta.¹ Flemmichin päiväkirjojen lukemisessa voidaan soveltaa saksalaisessa arjen historian tutkimuksessa käytettyä käsitettä *Eigen-Sinn*, omapäisyys², sen selvittämiseksi miten yksittäinen työläinen suhtautui omapäisesti vähemmistönationalistisiin ja sosialistisiin diskursseihin ja muokkasi niitä luokkaa ja etnisyyttä merkityksellistäneestä arkipoliittisesta kontekstista käsin.

Flemmichin päiväkirjaa voidaan hyödyntää pyrittäessä ymmärtämään, mikä merkitys etnisyydellä ja nationalismilla on ollut työväenluokalle ja työväenliikkeessä. Historioitsija John Breuilly on kehottanut nationalismin tutkijoita hyödyntämään työväenhistoriallista näkökulmaa alhaalta ja tutkimaan kansanomaista nationalismia, eli kansakuntaa ja etnisyyttä koskevia kansanomaisia näkemyksiä. Hän huomauttaa, että on tärkeää tutkia niin työväenluokan osallistumista kansakunnan luomiseen kuin etnisiä käsityksiä yhdistettynä luokkaan ja muihin sosiaaliin kategorioihin. Työväenhistoriassa yhteiskunnan muutosta on tutkittu alhaalta luokkanäkökulmasta käsin, ja samoja menetelmiä voidaan soveltaa tutkittaessa nationalismin leviämistä, soveltamista ja muotoutumista väestön enemmistön muodostaneiden alempien yhteiskuntaluokkien keskuudessa.³

Työväenhistorian tutkimus on kyllä tuottanut useita kiinnostavia tutkimuksia siitä, miten nationalismi ja etnisuus ovat vaikuttaneet työväenluokkaan ja työväenliikkeeseen, mutta niissä käytetyt näkökulmat ovat joko tarkastelleet nationalismin vaikutusta työläisiin tai analysoineet asiaa puolueiden ja järjestöjen näkökulmasta käsin. Uudempi tutkimus on kääntänyt perspektiivin toisin päin ja kysynyt miten työväenluokka osana omaa arkeaan uudensi nationalismia ja myötävaikutti sen leviämiseen.⁴

Etnisyys, luokka ja omapäisyys

Voidakseni kartoittaa Suomen ruotsinkielistä työväenluokkaa liikuttaneen nationalismin kohdistan katseeni suomenruotsalaisten etniseen mobilisointiin. Suomenruotsalaisen etnologin Bo Lönnqvistin mukaan suomenruotsalaisten kiinteyttäminen ryhmänä toteutettiin yhdistämällä ruotsinkielinen yläluokka, maalaisraivas ja työväenluokka yhdeksi etniseksi ryhmäksi, etnokseksi. Mainittu yhdistäminen merkitsi samalla selvää rajanvetoa sekä suhteessa suomenkielisiin että suomalaisuuden ja ruotsalaisuuden välille Suomessa. Lönnqvist, joka tähdentää kansankielen ja kansanrunouden merkitystä mainitussa prosessissa, on sitä mieltä, että ratkaisevana vaiheena suomenruotsalaisuuden synnyssä voidaan pitää vuosien 1890–1920 välistä ajanjaksoa, jolloin ”kansanryhmälle luodaan oma nimi, suomenruotsalaiset, ja oman alueen, Svenskfinlandin (Suomen ruotsinkielisten seutu-
jen), rajat tulevat määritellyiksi”.⁵ Historiantutkija Max Engman huomauttaa, että myös ”tavalliset” ruotsinkieliset Suomessa pitivät suomenruotsalaista etnisyyttä tärkeänä. Engman ei kuitenkaan sen yksityiskohtaisemmin kerro miten ja missä näin olisi tapahtunut.⁶

Suomenruotsalaisen vähemmistönationalismin ohella myös sosialismilla ja työväenliikkeellä oli suuri vaikutus paikallistasolla ruotsinkielisessä Suomessa, eikä vähiten ruukkiyhdyksissä.⁷ Flemmichin isä oli ollut aktiivinen sosiaalidemokraatti ja hänen kaksi vanhempaa veljeään olivat punakaartilaisia sisällissodan aikaan vuonna 1918.⁸ Hävinneiden punaisten katkerat kokemukset vahvistivat niin luokkataistelua painottanutta ”punaista” muistokulttuuria kuin sitä halveksuntaa, jota tunnettiin ”valkoista” porvarillista isänmaata, sen muistokulttuuria ja instituutioita kohtaan.⁹ Sisällissodan jälkeen punaisten asema ruotsinkielisellä taholla oli vaikea ja se aiheutti punaisten parissa kaksinkertaisen ulkopuolisuuden tuntemuksia. Heidät leimattiin niin valkoisen isänmaan kuin porvarillisen suomenruotsalaisuudenkin pettureiksi.¹⁰ Toisaalta voidaan olettaa, että kaksinkertaisen ulkopuolisuuden tunteella oli erityinen merkitys suomenruotsalaiselle

socialistiselle työväenluokkaiselle identiteetille. Sisällissodan jälkeisinä vuosikymmeninä se sekä vahvasti ruotsinkielisten punaisten keskinäistä solidaarisuutta yli sukupolvirajojen että sulki pois ryhmän ulkopuoliset.

Moraalinen etnisyys ja ruotsinkielisen työväestön poliittiset vaatimukset

Ruohonjuuritason aktivistien tapa kritisoida ruotsinkielistä porvaristoa tekopyhydestä näiden puhuessa ruotsalaisuuden puolustamisesta erosi selvästi suomenruotsalaisen työväenliikkeen johtohenkilöiden toimintatavoista. Viimeksi mainitut eivät halunneet kiistellä asiasta porvariston kanssa, mikä näkyi muun muassa heidän tavassaan pidättäytyä vähemmistönationalistisen retoriikan käytöstä julkisuudessa. Alfons Flemmichin kotipaikkakunnalla Åminneforsissa toiminut ruotsinkielinen sosiaalidemokraattinen työväenyhdistys korosti kunnallisvaalien yhteydessä vuonna 1947, että ”valtaosa meidän pitäjän suomalaisista on ruotsalaisten suurtilallisten ja teollisuuslaitosten tänne tuomia” sekä ”[o]livathan ne ensi alkuun halvempia [...] mutta muutaman vuoden jälkeen ne oli jo suuri kuluera pitäjän huoltolautakunnalle”.¹¹ Ruohonjuuritason ruotsinkielisen vasemiston retoriikassa ei kyseenalaistettu ajatusta suomenruotsalaisesta kansallisuudesta, sillä sitä pidettiin Suomen ruotsinkielisten luonnollisena yhteisönä. Moralisoiwaan sävyyn esitettyä kritiikkiä saivat osakseen nimenomaan ”herrat”, jotka pettivät suomenruotsalaisen kansallisuuden ruumiillista työtä tekevät kerrokset.

Oikeus työhön merkitsi oikeutta jokapäiväiseen toimeentuloon, joka teki työväestölle mahdolliseksi asua ja elää kotipaikkakunnallaan. Tämän oikeuden ruotsinkieliset työläiset katsoivat työnantajien riistäneen heiltä palkkaamalla työvoimaa paikallisyhteisön rajojen ulkopuolelta ja pakottamalla siten seudun työläiset hakemaan toimeentulonsa jostain muualta. Flemmichin elinympäristössä ruukkiyhteisössä vallinneessa moraalis-taloudellisessa diskurssissa työnantaja oli ensisijaisesti velvollinen jär-

jestämään töitä paikallisväestölle.¹² Mainittu diskurssi sai myös etnonationalistista sisältöä näkemyksestä, jonka mukaan ruotsalaisseutujen ruotsinkielisillä työläisillä tuli olla ensisijainen oikeus työhön ja toimeentuloon.

1950-luvun alussa ruukin omistanut Fiskars-yhtiö oli antanut omistamansa vesistön vuokralle ammattikalastajana toimineelle Karjalan evakolle, mikä puolestaan tuli rajoittaneeksi työväestön aikaisempia kalastusoikeuksia. Flemmich kirjoitti yleisönosasto-kirjoituksia paikallislehteen ja kirjoitti paikalliselle suomenruotsalaiselle kansanedustajalle John Österholmille, joissa hän vaati kalaveden palauttamista suomenruotsalaisille työläisille. Päiväkirjassaan hän manasi sekä Österholmia että ruotsinkielisen von Julinin aatelissuvun omistamaa Fiskars-yhtiötä:

Hyi helvetti! Tässä se nähdään miten ruotsalaiset herrat kohtelevat ruotsalaisia työläisiä. Meidän omat isoherramme heittäkööt rauhassa kauniit vaalipuheensa ruotsalaisväestön hyvinvoinnista tunkiolle. Kaikki, joilla on järki jotakuinkin tallella tietävät, että ne nykyään suosivat enemmän jopa kiinalaista kuin ruotsinkielistä työläistä.¹³

Suomen ruotsalaista kansanpuoluetta edustanut Österholm oli valtakunnanpolitiikassa profiloitunut ”ruotsalaisen maan” sinnikkäänä puolustajana, mutta Flemmichin pyyntöön hän ei vastannut millään tavalla. Englantilainen historiantutkija ja antropologi John Lonsdale on luonut käsitteen moraalinen etnisyys. Käsitteellä tarkoitetaan etnisen ryhmän sisällä alhaalta ylöspäin esitettäviä, ryhmän johtajille suunnattuja moraalisia vaatimuksia, jotka edellyttävät johtajien lunastavan antamansa lupaukset huolehtia kyseisen etnisen ryhmän eduista ja selviytymisestä. Alistetut oppivat käyttämään johtajien etnonationalistista retoriikkaa omien etujensa ajamiseen.¹⁴ Ruotsinkielisten työläisten etnistävällä kielellä ilmaiset poliittiset vaatimukset voidaan E. P. Thompsonin moraalitaloudesta käyttämän määritelmän valossa nähdä tapana esittää vaatimuksia ruotsinkielisille ”herroille”, jotta nämä kantaisivat paternalistisen vastuunsa ”oman” ruotsinkielisen työläisväestön selviytymisestä.

Omapäisyys ja etniset konfliktit työpaikalla

Alistettujen omapäiseen maailmankuvaan kuuluu karnevalistinen käyttäytyminen. Siinä vallitseva valtajärjestelmä ja sen sisältämät normit, tavat ja tottumukset käännetään ylösalaisin alistettujen eduksi. Kapinallisten ajatusten lisäksi Flemmich kuvasi myös omapäisiksi luokiteltavia käytäntöjä, joihin ruotsinkieliset työläiset turvautuivat halutessaan purkaa turhautumistaan siihen, mitä he pitivät vallan menettämisenä työpaikallaan työnantajalle ja suomenkielisille siirtolaisille.

Flemmichin työpaikalla omapäiset käytännöt näkyivät ruotsin- ja suomenkielisten työläisten välisissä suhteissa tekoina, joiden tarkoituksena oli yhtäältä uusien tulokkaiden kouluttaminen työpaikalla vallinneisiin työyhteisön sanattomiin normeihin, hierarkioihin ja koodeihin, toisaalta tehdä suomenkielisille selväksi heidän olevan epätoivottuja ja että heidän tulisi ”pysytellä loitolla”. Viimeksi mainittua ilmaistiin esimerkiksi kieltäytymällä tervehtimästä vasta saapuneita suomenkielisiä työtovereita. Myös avointa työpaikkakiusaamista esiintyi ja suomenkielisiä pilkattiin eri tavoin, kuten matkimalla heidän huonoa ruotsin kieltään ja tapojaan sekä nauramalla heidän paikkakuntalaisten silmissä kummalliselle käytökselleen. Työaikana kerrottiin juoruja suomenkielisistä ja heidän huonoista tavoistaan (juopottelu ja säädttömyydet), joiden väitettiin tapahtuneen joko työaikana tai vapaa-ajalla.¹⁵

Erityisen paljon vierastettiin työläisiä, jotka rikkoivat työpaikan sisäiseen solidaarisuuteen liittyviä normeja. Näin tapahtui esimerkiksi silloin, kun jonkun hiljakkoin työpaikalla aloittaneen katsottiin olevan liian hyvää pataa ruukinjohdon kanssa. Flemmich kirjoitti halunneensa ”vedellä korville” työporukan suomenkielistä tulokasta, joka oli alkanut ”kaveeraamaan” esimiesten kanssa. Muutaman kerran ruotsin- ja suomenkieliset ottivat väkivaltaisesti yhteen terästehtaalla. Flemmich kertoo päiväkirjassaan tapauksesta, jossa päihtyneet ruotsinkieliset työläiset olivat käyneet suomenkielisen työntekijän kimppuun, ja esimiesten oli ollut pakko puuttua tilanteeseen.¹⁶

Etniset konfliktit suomalaisilla työmarkkinoilla toisen maailmansodan jälkeen

Suomalaisessa historiankirjoituksessa on esitetty sotien välisen ajan etnisesti latautuneiden kieliriitojen laantuneen toisen maailmansodan puhkeamisen aikoihin sekä Neuvostoliittoa vastaan käydyn talvisodan yhteydessä, jolloin suomen- ja ruotsinkielisten välille solmittiin ”kielirauha”. Ongelmalliseksi ”kielirauhaperspektiivin” tekee se, että siinä ei huomioida yhteiskunnan mikrotasolla kuitenkin jatkuneita etnisiä konflikteja. Näihin kuuluivat sotienjälkeisenä aikana paikallisyhteisöjen ruotsinkielisten ruukintyöläisten kohtaamiset työn perässä ruukkipaikkakunnalle muuttaneiden kanssa. Kielirajat ylittävä eliitti alkoi yhä enenevässä määrin nähdä itsensä ”suomalaisena”. Se heikensi aiemmin yleistä tapaa identifioitua suomen- tai ruotsinkielisyyden kautta ja johti tämän tavan korvautumiseen kaksikielisellä, ei-etnisellä kansalaisnationalismilla. On kuitenkin olemassa selviä merkkejä siitä, että suurissa osissa eliittiin kuulumattomia väestöryhmiä jatkui tapa ymmärtää itsensä osaksi joko suomalaista tai ruotsalaista etnistä ryhmää ja kansallisuutta.

Ruotsinkielisen työväestön vähemmistönationalistisesti suuntautunutta vahdinpitoa vaikuttivat vahvistavan muuttoliikkeiden paikallisyhteisön suomalaistavaa vaikutusta kohtaan tunnettu huoli, kilpailu työmahdollisuuksista sekä 1960-luvulta alkaen etenevän deindustrialisaation vaikutukset Suomen lounaisosissa. Vaikuttaa siltä, että samoihin aikoihin etniset konfliktit työläisten arjessa tulivat herätetyiksi henkiin, johon syynä olivat muun muassa työnantajan pyrkimykset hajottaa työläisten ammattiyhdistystoiminta konfliktien leimaaman 1950-luvun aikana. Työnantajan harjoittama ammattiyhdistystoiminnan vastainen politiikka ja pyrkimykset työläisyhteisön hajottamiseksi eri ryhmittymiin lietsoi etnisiä konflikteja työläisten keskuudessa. Samanaikaisesti ruotsinkielinen työväki vetosi oman etnisen ryhmänsä vähemmistökansalliseen solidaarisuuteen, jotta se vaalisi ensi sijassa ruotsinkielisen väestön yhteisiä etuja kapitalistisen oman edun tavoittelun sijaan. Työläisten etuja ja oikeutta toimeentuloon

näiden arjessa uhanneet muutokset vahvistivat heidän vähemmistökansallista identiteettiään, mikä puolestaan ruokki etnisiä konflikteja ruotsin- ja suomenkielisten työläisten arkisissa kohtaamisissa luokkayhteiskunnassa. Ennen kaikkea tämä artikkeli osoittaa, että ruotsinkieliset työläiset eivät olleet vähemmistönationalististen diskurssien passiivisia vastaanottajia, sillä he kykenivät käyttämään niitä omien etujensa ja tavoitteidensa ajamiin.

Artikkelissa analysoitu suomalainen tai suomenruotsalainen tapaus on vertailukelpoinen eri puolilla Eurooppaa tapahtuneen yhteiskunnallisen kehityksen kanssa. Monietnisisissä kansallisvaltioissa, joissa useat etniset ryhmät olivat eläneet rinnakkain, syntyi etnisesti jännitteisiä kohtaamisia ja välillä konflikteja paikallistasolla, jotka tulivat johtaneeksi monikansallisten valtiomuodostelmien hajoamiseen. Melko usein nämä hajoamiset olivat erittäin väkivaltaisia prosesseja. Etniset konfliktit olivat Suomessa huomattavasti alhaisemmalla tasolla kuin esimerkiksi Jugoslaviassa. Tästä huolimatta maiden monikansallisten työväenluokkien olosuhteiden sosiaalisessa ja poliittisessä kehityksessä on paljon yhtäläisyyksiä, jotka muistuttavat sekä näitä yhteiskuntia koossapitäneistä voimista että konflikteihin ja vastakkainasetteluihin johtaneista tekijöistä.¹⁷ Vastausta vailla on myös kysymys hyvinvointivaltion alasajon ja etnonationalismin kasvun välisestä yhteydestä työväenluokan keskuudessa, joka on kärsinyt eniten työttömyydestä ja julkisen sektorin leikkauksista.

Alfons Flemmichin sotienjälkeisen ajan kokemukset muistuttavat tietyiltä osin oman aikamme työmarkkinoiden luokkasuhteita ja etnisiä suhteita. Mutta niillä on myös merkitystä tarkasteltaessa voimakkaasti kasvaneita uusnationalistisia ja populistisia liikkeitä, jotka muun muassa nauttivat yhä vahvempaa tukea myös osissa työväenluokkaa. Kyse ei ole siitä, *vaikuttaako* luokka, vaan *miten* luokka vaikuttaa työväenluokan (kuten muidenkin yhteiskuntaluokkien) asennoitumiseen ja käytäntöihin rasismiin ja muukalaisvihamielisyyden kaltaisten ilmiöiden yhteydessä.¹⁸ Yhtä lailla on tärkeää alleviivata kuinka työväenluokka myötä-

Matias Kaihovirta

vaikuttaa nationalismin luomiseen omien, luokkayhteiskunnan puitteissa syntyneiden arkipäiväisten kokemustensa pohjalta.

Suomennos: Johan Ehrstedt.

Viitteet

- 1 Summerfield 2019, s. 71–72.
- 2 Lüdtke 1993; van der Linden 1993, s. 50–58.
- 3 Breuilly 2017, s. 90–94.
- 4 Beneš 2017; van der Ginderachter 2019.
- 5 Lönnqvist 2001, s. 16.
- 6 Engman 2016, s. 401–402.
- 7 Kaihovirta 2015, s. 32–39.
- 8 Lindholm 2007, s. 179.
- 9 Hentilä 2018, s. 142–148.
- 10 Bondestam & Helsing 1978, s. 164.
- 11 ”Valbrev från Åminnefors”, *Arbetarbladet* 26.11.1947.
- 12 Kaihovirta 2015.
- 13 Alfons Flemmichin päiväkirja (AFp) 11.3.1956, Alfons Flemmichin kokonaisuus, Pohjan paikallishistoriallinen arkisto.
- 14 Cheeseman, Bertrand & Husaini 2019.
- 15 AFp 30.5.1958, 17.10.1958, 25.8.1959, 17.4.1960, 1.4.1961, 15.1.1965, 7.7.1966, 2.4.1968.
- 16 AFp 23.1.1962.
- 17 Ks. muutama vuosi sitten päättynyt tutkimusprojekti ”Between class and nation: working class communities in 1980s Serbia and Montenegro”, <https://yulabour.wordpress.com/> (haettu 25.8.2020).
- 18 Svensson 2019, s. 7.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistot

Pohjan paikallishistoriallinen arkisto, Raasepori
Alfons Flemmichin kokoelma

Sanoma- ja aikakauslehdet

Arbetarbladet 26.11.1947.

Kirjallisuus

- Beneš, Jakub (2017): *Workers and Nationalism: Czech and German Social Democracy in Habsburg Austria, 1890–1918*. Oxford: Oxford University Press.
- Bondestam, Anna & Helsing, Alf-Erik (1978): *Som en stubbe i en stubbåker: Finlands svenska arbetarförbund 1899–1974*. Helsinki: Finlands svenska arbetarförbund.
- Breuilly, John (2017): ”Hobsbawm and researching the history of nationalism”, teoksessa John H. Arnold, Matthew Hilton & John Rüger (toim.), *History after Hobsbawm: Writing the Past for the Twenty-First Century*. Oxford: Oxford University Press, s. 76–95.
- Cheeseman, Nic, Bertrand, Eloïse & Husaini, Saëed (2019): *Oxford dictionary of African politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Engman, Max (2016): *Språkfrågan. Finlandssvenskhetens uppkomst 1812–1922*. Helsinki: Svenska Litteratursällskapet i Finland.
- van der Ginderachter, Maarten (2019): *The Everyday Nationalism of Workers: A Social History of Modern Belgium*. Stanford: Stanford University Press.
- Hentilä, Seppo (2018): *Pitkät varjot: muistamisen historia ja politiikka*. Helsinki: Siltala.
- Kaihovirta, Matias (2015): *Oroliga inför framtiden: en studie av folkligt politiskt agerande bland bruksarbetarna i Billnäs c:a 1900–1920*. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-5976-37-3>.
- van der Linden, Marcel (toim.) (1993): *The end of labour history?* Cambridge: Cambridge University Press.
- Lindholm, Sture (2007): *Röda moln över industribygd: arbetarsocknen Pojo under inbördeskriget 1918*. Tammisaari: Proclio.
- Lüdtke, Alf (1993): ”Polymorphous synchrony: German industrial workers and the politics of everyday life”, *International Review of Social History* 38, supplement 1, s. 39–84.

- Lönnqvist, Bo (2001): ”Retoriken i den etniska mobiliseringen”, teoksessa Anna-Maria Åström, Bo Lönnqvist & Yrsa Lindqvist (toim.), *Gränsfolkets barn: Finlandssvensk marginalitet och självhävdelse i kulturanalytiskt perspektiv*. Helsinki: Svenska litteratursällskapet i Finland, s. 16–25.
- Summerfield, Penny (2019): *Histories of the self: personal narratives and historical practice*. Abingdon: Routledge.
- Svensson, Mikael (2019): *Hur klass gör skillnad: klasspositionens betydelse för rasistiska och negativt särskiljande praktiker*. Uppsala: Uppsala universitet.